

Một "Bảo tàng nổi"

TRÊN VỊNH HẠ LONG VÀ

CON THUYỀN SINH THÁI ECOBOAT

HOÀNG HÀ

Tạo hoá đã ban cho nhân gian kỳ quan thiên nhiên Hạ Long, để giờ đây, vượt ra khỏi biên giới một quốc gia, vịnh đã trở thành niềm tự hào chung của toàn nhân loại. Những giá trị nổi bật của danh thắng này đã sớm được khoa học khẳng định và đã hai lần UNESCO ghi danh Vịnh Hạ Long vào Danh mục Di sản thiên nhiên thế giới.

Với những nỗ lực nhằm bảo tồn bền vững các giá trị tự nhiên, môi trường, văn hoá nhân văn của di sản; những chủ nhân của Vịnh Hạ Long đang mỗi ngày không chỉ cố gắng giữ vẹn những cái đang có mà còn làm cho mọi người hiểu hơn về giá trị của nó để cùng chung tay bảo vệ, tôn vinh. Bảo tàng sinh thái Hạ Long - một giải pháp tiếp cận khoa học, mới mẻ được gửi gắm nhiều mong đợi đã gạt hái được những thành quả đầu tiên sau chặng đường đầy gian nan - sự ra đời của Trung tâm văn hoá nổi Cửa Vạn. Với sự giúp đỡ về chuyên môn của UNESCO và tài chính từ chính phủ Na Uy, Ban quản lý Vịnh Hạ Long đã biến ước mơ bấy lâu của người dân chài trên Vịnh Hạ Long thành sự thật: để một ngôi nhà chung cùng đến, cùng vui, cùng chia sẻ, hoà tưởng và tự hào.

Có thể nói, chưa bao giờ những giá trị văn hoá truyền thống của cộng đồng ngư dân thuỷ cư trên Vịnh Hạ Long lại được quan tâm nghiên cứu, giới thiệu và gìn giữ trân trọng như hiện nay, bởi nó đã góp một phần làm nên những giá trị văn hoá nhân văn, làm nên chiều sâu lịch sử của di sản?

Với sự phối hợp giữa tổ chức Bảo tồn động

thực vật quốc tế (Fauna & Flora International - FFI), Ban quản lý Vịnh Hạ Long đã dành một nội dung lớn trong chương trình tìm hiểu và giới thiệu về các giá trị văn hoá làng chài trên Vịnh Hạ Long. Qua con thuyền sinh thái, một dự án giáo dục môi trường ngoại khoá trên Vịnh Hạ Long, một hình thức bảo tàng của EcoBoat (Ecology Boat) sẽ luôn hé mở những khám phá mới mẻ và thú vị.

Một điều không thể phủ nhận rằng, Vịnh Hạ Long đang mỗi ngày thêm lôi cuốn bước chân du khách, một phần bởi nơi đây có sự gắn bó thủy chung của con người, những ngư dân đời truyền đời sống bằng nghề khai thác biển. Trải qua bao biến động của lịch sử, vượt lên những thử thách của thiên nhiên, họ đã tồn tại, phát triển và sáng tạo nên những nét văn hoá vật chất, tinh thần độc đáo, làm cho một vùng thiên nhiên được tràn đầy hơi thở của cuộc sống nhân bản.

Đôi khi người ta tự hỏi, sao giữa mênh mông trời nước Hạ Long lại có những con thuyền, những ngôi nhà mỏng manh kề nhau thế kia? họ từ đâu đến? làm thế nào mà những bóng dáng nhỏ bé ấy đi qua cùng sóng gió, thời gian? Để tìm hiểu rõ hơn về đời sống của ngư dân trên vịnh, hành trình của con thuyền EcoBoat đưa các học viên trẻ đến với Trung tâm Văn hoá nổi tại làng chài Cửa Vạn. Có thể gọi đó là một bảo tàng nổi, nhà văn hoá hay một đình làng trên biển. Tên gọi nào cũng đúng cả, nhưng thân thiết hơn, bà con dân chài thường gọi nó là "ngôi nhà chung của ngư dân

Hạ Long". Đó là nơi họ tự hào kể về cha ông mình, về cuộc sống của chính mình, về cái ngày xưa và hôm nay.

Một trong những điều thú vị đầu tiên của du khách nói chung và EcoBoat nói riêng là được ngắm nhìn những nam nữ thanh niên đang làm việc tại "trung tâm" trong trang phục quần áo nâu, đi chân trần (truyền thống của dân chài Hạ Long). Tất cả họ đều là những con em ngư dân được đào tạo, tuyển lựa qua hàng chục đợt tập huấn ngắn/dài hạn và hiện vẫn đang được bồi dưỡng, trưởng thành dần trong quá trình làm việc. Cô thuyết minh viên rất tự nhiên và duyên dáng giới thiệu về làng chài - nơi cô sinh ra, lớn lên, về những địa danh thân thiết như hang Trai, núi Ngọc, hay tại sao làng chài này lại mang tên Cửa Vạn? Chất giọng địa phương hơi nặng thật tự tin khi nói về các loại ngư cụ quen thuộc. Lần lượt qua từng nội dung với hàng trăm hiện vật, hình ảnh, bài giới thiệu..., cả gian trưng bày bỗng trở nên gần gũi và thu hút đến kỳ lạ.

Chuyện kể rằng: Từ lâu lắm đã thấy sự đi về quen thuộc của những cánh buồm nâu giữa vùng Hạ Long tươi đẹp. Chủ nhân của mỗi con thuyền là cả một gia đình, họ chọn vịnh biển này làm quê hương, tìm cho mình nơi neo đậu kín sóng gió, để dần ổn định và hình thành nên các làng chài nhỏ như Cống Tàu, Cửa Vạn, Vòng Viêng... mà xưa kia cha ông họ là ngư dân hai làng thủy cư Giang Vông và Trúc Vông.

Đến Hạ Long hôm nay, du khách thường được nghe nhiều nhất đến tên gọi Cửa Vạn, thực tế đây chỉ là một trong nhiều làng nổi trên vịnh được thành lập là "thôn" sớm nhất, từ năm 1963, sau này có thêm các thôn Ba Hang, Vòng Viêng, Cống Tàu... Từ năm 2005, 4 thôn chuyển thành 3 khu dân cư gồm Cửa Vạn, Cặp Dè và Ba Hang thuộc phường Hùng Thắng. Dù có tên mới là "khu" nhưng những từ "thôn", "làng" hay "làng chài" vẫn rất đỗi quen thuộc và thân thiết.

Dù là người Việt Nam hay du khách nước ngoài thì cũng đều ngạc nhiên và thú vị khi nhìn thấy hàng loạt đồ nghề chài lưới có hình dáng lạ mắt được trưng bày tự nhiên như nó vốn có trong các gia đình ngư dân. Hoặc như cái chum sành cũ kỹ, mà giờ đây không dễ tìm thấy trên đất liền, lại vốn là của hồi môn khi đi lấy chồng của cô gái làng chài cách đây gần 30 năm, nó vẫn nguyên vẹn và dùng để đựng gạo cho đến tận ngày được đưa vào trưng bày trong trung tâm! Theo đó, nhiều câu hỏi được đặt ra và phần giải đáp luôn là những thông tin thú vị. Các tàu du lịch đưa khách vào thăm "Trung tâm" mỗi ngày một đông và đa phần là khách quốc tế. Họ lặng lẽ quan sát, chụp ảnh và thích thú thấy các bạn "học sinh" đang làm việc như những nhà nghiên cứu.

Một trong những hoạt động văn hóa thường xuyên diễn ra tại "Trung tâm" đã để lại ấn tượng đẹp trong lòng du khách là những màn hát giao

Trung tâm Văn hóa nổi Cửa Vạn - Ảnh: M.A

duyên truyền thống do chính các nhân viên - ngư dân thể hiện một cách thật tự nhiên, chân chất mà không kém phần hấp dẫn. Trong trang phục truyền thống, hai nhóm nam - nữ đối diện nhau, bên nữ hát hỏi, bên nam trả lời, hoặc ngược lại, qua các trình tự hát Chào - hát Tìm - hát Hỏi - hát Gặp - hát Giã Bạ, cũng có đôi khi chỉ là dăm, ba câu hát làm quen giao lưu cùng du khách. Lần nào cũng vậy, những cuộc hát giao duyên dù ngắn hay dài, thì giờ phút kết thúc bao giờ cũng là những ánh mắt nhìn lưu luyến.

Hát giao duyên, hò biển hay hát cưới trên thuyền là những lối hát đối đáp nam nữ truyền thống của ngư dân vùng Vịnh Hạ Long - một tập quán văn hoá độc đáo có tính cộng đồng cao, ẩn chứa những tình cảm, ước vọng của người dân miền biển. Qua những ca từ mộc mạc, giản dị và không có nhạc đệm, người nghe thấy hiện lên bức tranh về một cuộc sống lành đềm nơi biển cả, nổi vất vả của nghề chài lưới cũng như sự lạc quan và tình yêu vô bờ bến với thiên nhiên. Cùng thời gian và sự vun đắp bền bỉ nối tiếp qua nhiều thế hệ, loại hình văn nghệ dân gian này ở vùng Hạ Long đã có một vị trí quan trọng và góp phần làm giàu thêm kho tàng văn hoá Việt Nam. Dù phải đối mặt với nhiều thách thức, nhưng hát giao duyên cũng như những tập quán văn hoá truyền thống của ngư dân Hạ Long vẫn âm ỉ là một mạch ngầm đang được gìn giữ, khôi phục và phát huy mạnh mẽ.

Không kém phần thú vị trong các hoạt động ngoại khoá của EcoBoat tại làng chài là phỏng vấn trực tiếp các gia đình ngư dân về phong tục tập quán, sinh hoạt hàng ngày, môi trường, hay nghề đánh bắt thủy sản... Giữa biển cả huyền diệu, những người dân chài chất phác đã tự thích nghi để tìm ra cách ứng xử hài hoà với tự nhiên bằng vốn tri thức dân gian phong phú và bằng nền tảng của quan hệ cộng đồng. Họ nương tựa vào nhau, tình thân gia đình khăng khít, có khi cả dây nhà, thuyền đỗ liền kề đều là họ hàng. Việc lớn, nhỏ đều có người thân giúp sức, chuyện cưới hỏi, tang ma cũng là chuyện của cả xóm làng. Họ truyền nhau từ đời này qua đời khác về cách làm ăn, cách sống... chỉ nhìn sắc nước, màu mây mà biết biển động hay yên, em bé lên năm đã biết chèo thuyền đan lưới. Nhưng cuộc sống xa đất liền có vô vàn

Hoàng Hà: Một "Bảo tàng nổi" trên Vịnh Hạ Long...

khó khăn nên chuyện học hành thật không dễ dàng. Có lẽ không đâu trên khắp nước Việt Nam lại có thể bắt gặp hình ảnh các học sinh đồng phục khăn quàng đỏ hò nhau chèo thuyền đến lớp mỗi ngày như ở Vịnh Hạ Long, hàng chục chiếc thuyền nan neo đỗ ngay gần bên cửa lớp họ, háo hức khi đi, rộn rã lúc về. Nhìn chung, đặc thù của ngư dân trong vùng đã sản sinh ra những giá trị văn hoá độc đáo thể hiện ở tất cả các mặt của đời sống.

Nằm trên tuyến du lịch Hạ Long - Cát Bà, một trong những tuyến điểm hấp dẫn nhất trên vịnh hiện nay, làng chài Cửa Vạn đang trở thành một điểm đến quen thuộc của du khách. Tuy nhiên, sự phát triển của các hoạt động du lịch, thủy sản... trên vịnh đã tác động không ít đến đời sống vật chất, tinh thần của ngư dân, nhiều giá trị văn hoá truyền thống có nguy cơ mai một, sự gia tăng dân số cũng tạo ra những áp lực đối với môi trường. Khách du lịch đến làng chài mỗi ngày một đông và nhiều người bán khoán trần trở, làm thế nào để đời sống của người dân chài trên vịnh ngày càng tốt đẹp hơn và những giá trị tự nhiên, văn hoá, môi trường của di sản được bảo tồn bền vững?

Tính từ chuyến đi đầu tiên, tháng 4/2006 đến ngày 20/7/2007, dự án giáo dục môi trường ngoại khoá EcoBoat trên Vịnh Hạ Long đã tổ chức được 63 chuyến đi học tập cho hơn 1700 học sinh, thanh niên, giáo viên địa phương và quốc tế. Làng chài Cửa Vạn và Trung tâm văn hoá, nhà bảo tàng nổi này luôn là một trong nhiều điểm đến thân thuộc, ấn tượng và hữu ích cho bài học khám phá văn hoá Hạ Long.

Giới thiệu những giá trị tự nhiên, văn hoá đặc biệt của Vịnh Hạ Long, nhằm tăng cường nhận thức và thu hút sự tham gia của cộng đồng vào việc bảo tồn bền vững di sản là việc làm không dễ dàng. Và EcoBoat - lớp học sinh thái, một mô hình giáo dục ngoại khoá của nhà Bảo tàng nổi này đang nỗ lực hết mình để cùng góp sức thực hiện mục tiêu đó. Có một thực tế rõ ràng là, ngày càng có nhiều thanh thiếu niên, không chỉ ở địa phương, thông qua EcoBoat đã hiểu và có trách nhiệm hơn với việc gìn giữ vốn văn hoá đặc trưng của cộng đồng làng nổi nói riêng và di sản Vịnh Hạ Long nói chung.

H.H